

ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Wydział Prawa Kanonicznego
33-100 Tarnów, Plac Ojca Świętego Jana Pawła II nr 1

O C E N A

rozprawy doktorskiej z dyscypliny naukowej prawa kanonicznego:
„Dowodzenie nieważności małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni w świetle najnowszego ustawodawstwa”, Lublin 2020, s. 288, napisanej przez ks. Mikołaja Szczygła na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, w Instytucie Prawa Kanonicznego, w ramach seminarium naukowego z kanonicznego prawa procesowego, pod kierunkiem p. dr hab. Marty Greszaty-Telusiewicz, prof. KUL, w odpowiedzi na uchwałę Rady Instytutu Prawa Kanonicznego z dnia 22 czerwca 2020 roku

1. Ogólna prezentacja rozprawy doktorskiej

Recenzowana rozprawa doktorska z dyscypliny naukowej prawa kanonicznego, dotyczy w szczególności materialnego prawa małżeńskiego (konkretnie normy kan. 1103 z kodyfikacji św. Jana Pawła II z roku 1983) i prawa procesowego, wraz z odniesieniem do dokonanej w roku 2015 nowelizacji przez papieża Franciszka w przedmiocie orzekania nieważności małżeństwa (zob. Papież Franciszek, List apostolski *motu proprio* „*Mitis Iudex Dominus Iesus*”, reformujący kanony Kodeksu Prawa Kanonicznego dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa. List apostolski *motu proprio* „*Mitis et misericors Iesus*”, reformujący kanony Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich dotyczące spraw o orzeczenie nieważności małżeństwa (tekst łacińsko-polski), Tarnów 2015).

Powyższa dysertacja doktorska zawiera także analizę wybranego orzecznictwa kościelnego, która zawarta jest w wyrokach wybranego sądu kościelnego pierwszej instancji w obranym przedmiocie badań. Stąd też jej temat został sformułowany w sposób następujący: „Dowodzenie nieważności małżeństwa z tytułu przymusu i

bojaźni w świetle najnowszego ustawodawstwa”, aczkolwiek rodzi się zaraz pytanie, dlaczego w tak zaproponowanym tytule rozprawy doktorskiej, jej Autor, posłużył się spójnikiem łącznym: „i”, skoro posoborowy prawodawca kościelny w kan. 1103 KPK/1983 używa spójnika rozłącznego: „lub”, kiedy stanowi, że „Nieważne jest małżeństwo zawarte pod przymusem *lub* [łacińskie – „*vel*”] pod wpływem ciężkiej bojaźni z zewnątrz, choćby nieumyślnie wywołanej, od której, ażeby się uwolnić, zmuszony jest ktoś wybrać małżeństwo”. Stąd też wydaje mi się, że należałoby skorygować tytuł rozprawy doktorskiej i powinien on brzmieć następująco: „Dowodzenie nieważności małżeństwa z tytułu przymusu lub bojaźni w świetle najnowszego ustawodawstwa”, tym bardziej, że we Wstępie do doktoratu na s. 9 czytamy, jak najbardziej prawidłowo, że „Jako temat niniejszego studium przyjęto dowodzenie nieważności małżeństwa z tytułu przymusu lub bojaźni w świetle najnowszego ustawodawstwa Kościoła łacińskiego”.

Najwyższy prawodawca kościelny, a zarazem najwyższy sędzia w Kościele, w swojej alokucji rojalnej z roku 1996 wskazał, że każdy proces wymaga właściwego ocenienia, które uwzględnia indywidualność podmiotu oraz specyfikę kultury, w której on wzrastał i żyje aktualnie. Niepowtarzalność bowiem, która dotyczy każdego człowieka, sprawia, że nie może on być postrzegany abstrakcyjnie, ale musi być widziany jako podmiot zanurzony w rzeczywistość historyczną, etniczną, społeczną, a przede wszystkim kulturową, która go charakteryzuje w jego pojedynczości. Równocześnie w ten sposób zostaje potwierdzona fundamentalna i nieusuwalna zasada nienaruszalności prawa Bożego, tak naturalnego jak i pozytywnego, autentycznie formułowana przez normy kanoniczne na temat specyficznych materii (T. Rozkrut, *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej*, Tarnów 2003, s. 177). Nie ulega wątpliwości, że powyższe przesłanie towarzyszy w codziennej pracy sędziom kościelnym, ale także towarzyszyło ono ocenianemu Doktorantowi podczas prowadzonej wielopłaszczyznowej kwerendy oraz redakcji recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Recenzowany doktorat posiada następującą strukturę:

- Spis treści (s. 2-6),

- Wykaz Skrótów (s. 7),

- Wstęp (s. 8-15),

- trzy rozdziały (s. 16-269), które zostały następująco zatytułowane: I. „Wadliwość konsensu małżeńskiego wyrażona pod wpływem przymusu i bojaźni” (s. 16-89); II. „Sędziowska ocena dowodów w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa” (s. 90-174); III. „Dowodzenie nieważności małżeństwa w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Krakowie dla diecezji bielsko-żywieckiej” (s. 175-269). Jak łatwo się zorientować pierwszy rozdział za przedmiot badań ma konkretną normę z kanonicznego materialnego prawa małżeńskiego, drugi dotyczy obowiązującego kościelnego prawa procesowego, natomiast trzeci rozdział konkretnego orzecznictwa kościelnego. Jest to zatem problematyka aktualna, prawidłowo przyjęta oraz dynamiczna,

- Zakończenie (s. 270-275),

- Streszczenie (s. 276), wraz z konkretnym wnioskiem, że analiza wyroków sądowych: „ujawniła potrzebę dowartościowania dowodu z opinii biegłego oraz walor wykorzystania dochodzenia duszpasterskiego postulowanego przez papieża Franciszka” (*tamże*); niewątpliwie są to dwa ważne i praktyczne postulaty z przeprowadzonych badań, które mogą przysłużyć się praktyce sądowej,

- Summary (s. 277),

- Bibliografia (s. 278-288), która ma następujący podział wewnętrzny: Źródła prawa kanonicznego, Źródła prawa cywilnego, Wyroki Sądu Metropolitalnego w Krakowie, Komentarze, Literatura, Pomoce leksykograficzne – czyli mamy tutaj sześć różnych kategorii, wyszczególnionych w dokładnym podziale wykorzystanej w rozprawie literatury. Doktorant wymieniając artykuły w czasopismach oraz publikacjach zbiorowych nie podaje stron, na których wskazywane publikacje się znajdują. Inaczej natomiast postąpił w samym tekście doktoratu.

W siedmiostronicowym **Wstępie** do rozprawy doktorskiej, Doktorant, między innymi, wyjaśnił na s. 9, że nowelizacja dokonana przez papieża Franciszka

wprowadziła konkretne modyfikacje sposobu oceniania materiału dowodowego przez sędziego kościelnego, przy czym dodał, że „Ta zmiana ma istotne znaczenie szczególnie w przypadku dowodzenia nieważności małżeństwa z powyższego tytułu”. W dalszej kolejności Doktorant ukazał na s. 9n istniejącą literaturę w języku polskim w przedmiocie badań, cel oraz obszar swoich badań: „Celem niniejszego studium jest dogłębne przedstawienie procesu dowodzenia przed sądem kościelnym zaistnienia u jednego lub obojga nupturientów bojaźni wywołanej przymusem, która sprawia nieważność ich małżeństwa. Studium oparte zostanie o analizę materiału badawczego, który stanowią wyroki Sądu Metropolitalnego w Krakowie z owego tytułu jako trybunału pierwszej instancji dla diecezji bielsko-żywieckiej”. Jednocześnie na s. 10n wskazał na mankament współczesnego orzekania przez sądownictwo kościelne, który polega na braku wykorzystywania dowodu z opinii biegłego w procesach, kiedy nieważność małżeństwa zaskarżona została z kan. 1103 KPK/1983. Co więcej, Doktorant, już na początku swoich badań, pozwolił sobie na ważny wniosek, a mianowicie, że „dowód z opinii biegłego staje się niebywale pomocny dla odkrycia prawdy o badanym małżeństwie zwłaszcza wtedy, gdy na podstawie innych środków dowodowych sędzia nie może uzyskać pewności moralnej o jego nieważności” (s. 11). Sukcesywnie została przedstawiona we wprowadzeniu do rozprawy problematyka poszczególnych rozdziałów, zostało to uczynione w sposób bardzo syntetyczny, przy czym przy prezentacji problematyki trzeciego rozdziału dysertacji Doktorant słusznie zaznaczył, że „w tej części znajdują się również uwagi dotyczące modyfikacji wprowadzonych przez Ojca Świętego Franciszka w najnowszym motu proprio *Mitis Iudex Dominus Iesus*”, jednocześnie dodał, że „Ostatnia część rozdziału trzeciego zostanie poświęcona rozstrzygnięciom precedensowym, czyli takim, które w znacznym stopniu odbiegają od ogólnie przyjętej linii orzeczniczej Sądu Metropolitalnego wobec małżeństw zawartych w stanie przymusu i ciężkiej bojaźni” (s. 12). Dodał także na s. 12n, że studium to powstało również w oparciu o komentarze do obowiązującego Kodeksu Prawa Kanonicznego. W dalszej kolejności, w sposób dość obszerny, zostały wskazane

zastosowane metody badawcze wykorzystane przy realizacji recenzowanej rozprawy doktorskiej, jak również Doktorant wskazał, co zdecydowało o wyborze materiału badawczego i ukazał cel pracy swoich badań (zob. s. 14).

Należy podkreślić syntetycznie, że mamy do czynienia z kompletnym, rzetelnym oraz kompetentnym wprowadzeniem do recenzowanego doktoratu napisanym poprawnym językiem naukowym; ponadto, jest on interesujący oraz merytorycznie poprawny.

Rozdział pierwszy – „Wadliwość konsensu małżeńskiego wyrażona pod wpływem przymusu i bojaźni” (s. 16-89) – rozpoczyna dwustronicowe wprowadzenie, w którym Doktorant wyjaśnia, że „nieważność małżeństwa z tytułu przymusu i bojaźni zostanie przedstawiona w szerszym kontekście prawa kanonicznego, umożliwiającym właściwe uchwycenie istoty pojęcia małżeństwa w Kodeksie Prawa Kanonicznego” (s. 16). Rzeczywiście, zadanie to zostało sukcesywnie zrealizowane poprzez analizę znaczenia zgody małżeńskiej, jej prawnej ochrony, wraz ze szczególnym odniesieniem do przymusu oraz bojaźni, czyli poprzez analizę prawną terminów technicznych takich jak: „vis”, „metus” oraz „timor”. Rozdział kończą interesujące wnioski Doktoranta. Szkoda, że nie odniósł się w tym rozdziale, choćby marginalnie do orzecznictwa rotalnego; wówczas jego refleksja byłaby pełniejsza. Pozostał jedynie na rozważaniach prawno-doktrynalnych, które ukazał także w aspekcie historycznym. Fakt ten należy także zauważyć oraz podkreślić, gdyż w ten sposób przeprowadzone badania stają się pełniejsze.

Rozdział drugi – „Sędziowska ocena dowodów w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa” (s. 90-174) – jak wskazuje jego tytuł, to refleksja o charakterze procesowym, która niewątpliwie została dobrze pomyślana jako ważne dopełnienie studium materialnego prawa małżeńskiego, które zostało zawarte w rozdziale pierwszym. Jest to zatem ważna i logiczna kontynuacja obranej problematyki badawczej, przede wszystkim w kontekście współczesnej nowelizacji procesu małżeńskiego z roku 2015. Rozdział rozpoczyna merytoryczne wprowadzenie do sukcesywnych dokładnych rozważań doktrynalno-procesowych. Z

tego rozdziału chciałbym podkreślić wartościową konkluzję częściową na s. 111 na temat pewności moralnej, koniecznej do pozytywnego wyrokowania, jak również rozważanie poświęcone dowodom godziwym na s. 113nn. Szkoda, że Doktorant pisząc na temat „anonimów” na s. 114 nie zacytował wprost art. 188 z instrukcji procesowej „Dignitas connubii” (2005), która stwierdza jednoznacznie, że „Listom anonimowym oraz innym jakimkolwiek dokumentom anonimowym, zasadniczo nie można przyznać nawet waloru ukierunkowującego; chyba, że przedstawiają fakty, które mogą być udowodnione z innych źródeł”. Natomiast należy pochwalić dobrze opracowany fragment na temat domniemania wypracowany przez sędziów rotalnych.

Rozdział trzeci – „Dowodzenie nieważności małżeństwa w wyrokach Sądu Metropolitalnego w Krakowie dla diecezji bielsko-żywieckiej” (s. 175-269) – to solidna analiza 36 wyroków wydanych przez sąd kościelny w pierwszej instancji. W tej dokładnej analizie nie zabrakło także i takiego stwierdzenia Doktoranta, zawartego na s. 186, że mianowicie „Cała treść debaty na temat retroaktywnej aplikacji kan. 1103 KPK/1983 usprawiedliwia takie postępowanie również w Sądzie Metropolitalnym w Krakowie”. Widać, że w dokonanej analizie Autor rozprawy nie poprzestał jedynie na prezentacji wyników przeprowadzonej kwerendy, ale także podejmował problematykę merytorycznie ważną, co w szczególności zaowocowało cennymi refleksjami na temat znaczenia dowodu z opinii biegłego w analizowanych procesach, łącznie z uwagą, że to właśnie „dowód z opinii biegłego okazał się dla sądu kluczowym w uzyskaniu pewności moralnej o przymusie wywartym na powódkę, w wyniku którego wzbudzona w niej została ciężka bojaźń, prowadząca do zawarcia niechcianego małżeństwa z pozwanym. Ten dowód przesądził ostatecznie o rozwiązaniu wątpliwości” (s. 258). Do tych konkluzji Doktorant powrócił sukcesywnie we wnioskach na s. 267n.

W pięciostronicowym **Zakończeniu** (s. 270-275) napotykały refleksję natury ogólnej na temat analizowanego tytułu nieważności, wraz z odwołaniem się do zasad wypracowanych przez orzecznictwo Trybunału Apostolskiego Roty Rzymskiej (zob. s. 271) oraz odniesieniem się do znowelizowanej redakcji normy procesowej zawartej

w kan. 1678 § 1 MIDI. Ponadto, w tym podsumowaniu rozprawy doktorskiej znajdujemy ocenę praktyki sądowej analizowanego sądu kościelnego, oraz konkretną konkluzję, że „opinia biegłego psychologa posiada wielką wartość w ocenie nieważności małżeństwa na podstawie kan. 1103 KPK/1983” (s. 274), jak również praktyczny postulat polegający na dowartościowaniu „badania duszpasterskiego” zaproponowanego przez reformę papieża Franciszka. W ten sposób dokonana analiza związana jest z praktycznym zastosowaniem prawa kanonicznego, także poza środowiskiem ściśle sądowym, na co bardzo zwraca uwagę właśnie wspomniany papież Franciszek oraz jego liczne nowelizacje Kodeksu Prawa Kanonicznego z roku 1983.

2. Ocena merytoryczno-formalna

Recenzowana rozprawa doktorska, której walor został już wcześniej dostrzeżony w parcjalnych pozytywnych ocenach, jest interesującym studium naukowym, przede wszystkim kanonicznego materialnego prawa małżeńskiego i procesowego, z bardzo praktyczną analizą wyroków kościelnych zapadłych w pierwszej instancji z analizowanego tytułu nieważności małżeństwa. Rozdział pierwszy i drugi stanowią ważną bazę dla sukcesywnej analizy wyroków sądowych; należy zatem pochwalić taki układ recenzowanego doktoratu. Stąd też nie ulega wątpliwości, że Doktorant swoje badania zrealizował w sposób jak najbardziej kompetentny, koncentrując się w swoich badaniach naukowych nie tylko na analizie prawnodoktrynalnej, ale także na głębokiej analizie orzecznictwa kościelnego. Przemawia za przedstawioną powyżej oceną, między innymi, dobrze zredagowany „Wstęp” do recenzowanego doktoratu, czy też wprowadzenia oraz podsumowania do poszczególnych rozdziałów pracy, które nie mają charakteru czysto formalnego ale są ważnym podsumowaniem przeprowadzonych badań w poszczególnych rozdziałach pracy. W swoich badaniach Doktorant wykorzystał szeroką literaturę przedmiotu, także tę obcojęzyczną (mam tutaj na myśli w szczególności literaturę w języku niemieckim oraz włoskim).

Także, pod względem metodologicznym praca jest opracowaniem poprawnym. Konkretnie, układ pracy jest jasny, przejrzysty, logiczny oraz spójny; rozdziały pracy zostały zaplanowane w sposób wyważony i równomierny, przy czym ich podział wewnętrzny jest bardzo dokładny. Poszczególne wypowiedzi Autora są dobrze udokumentowane, podobnie język rozprawy jest jasny i precyzyjny oraz naukowy, zastosowane słownictwo jest – jak najbardziej – fachowe. Trzeba także podkreślić dokładność sporządzenia przypisów.

Obecne w pracy literówki, których niestety Autor doktoratu nie uniknął, będzie łatwo poprawić (część z nich dotyczy literówek w języku łacińskim, jak np. na s. 35, gdzie zamiast „quacumque” mamy „quacumaue”, a część literówek w języku polskim, jak dla przykładu na s. 210 winno być „rano” a nie „radno”).

Nie ulega wątpliwości, że dotychczasowa praca w sądownictwie kościelnym i zdobyte w niej doświadczenie, jak również pogłębione studium prawa kanonicznego zdobyte podczas pisania doktoratu, winny zaowocować w dalszym życiu Doktoranta, także w jego praktyce duszpasterskiej, która zawsze winna mieć na uwadze dobro drugiego człowieka i troszczyć się, aby wszystkie małżeństwa zawierane w Kościele były celebrowane w sposób ważny oraz godziwy.

3. Wniosek

Recenzowana rozprawa doktorska z dyscypliny naukowej prawa kanonicznego, charakteryzuje się poprawnym poziomem badań naukowych; jest interesującym oraz wyczerpującym studium naukowym, tak pod względem merytorycznym jak i metodologicznym, i w pełni spełnia wymogi rozprawy doktorskiej z zakresu wskazanej dyscypliny naukowej. *Konkludując*, stawiam wniosek do Przświetnej Rady Instytutu Prawa Kanonicznego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II o kontynuowanie rozpoczętego przewodu doktorskiego ks. Mikołaja Szczygła.

Tarnów, dnia 31 sierpnia 2020 roku

ks. Roman Rokant